

Fatalna žena realizma na primjeru Flaubertove Emme Bovary

Hodak, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:782090>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i mađarskoga jezika i
književnosti

Ivana Hodak

Fatalna žena realizma na primjeru Flaubertove Emme Bovary

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Tina Varga Oswald

Osijek, 2016.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Preddiplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i mađarskoga jezika i
književnosti

Ivana Hodak

Fatalna žena realizma na primjeru Flaubertove Emme Bovary

Završni rad

Svjetska književnost

Mentor: doc. dr. sc. Tina Varga Oswald

Osijek, 2016.

Sažetak

Ovaj završni rad pisan je u svrhu povezivanja stereotipizacije ženskoga lika nastale u razdoblju romantizma, a koja se nastavila u razdoblju realizma s romanom Gustava Flauberta *Gospođa Bovary*. Rad ukazuje na problem stvaranja dvaju polova ženskih likova što nije primjereno razdoblju realizma. Kako je poznato, cilj je realizma opisati stvarno stanje zbilje upotrebljavajući likove i teme iz svakodnevnoga života. Stoga, crno-bijela karakterizacija nije najbolje rješenje u oblikovanju realističkih likova.

U radu je naglasak stavljen na fatalnu ženu oprimjerenu likom Emme Bovary iz istoimenog Flaubertovog romana. Rad je koncipiran na književnopovijesnom modelu; primijenjena je poetika realizma na roman *Gospođa Bovary* te je objašnjena interferencija romantičarskih motiva unutar djela s posebnim naglaskom na model fatalne žene nastale u doba romantizma. Konkretnije, roman je pisan koristeći realističke modele, primjerice, detaljno opisivanje interijera, eksterijera, likova i unutarnjih osjećaja te svojom narativnošću predstavlja jedno od najboljih djela realizma. Međutim, kao pokretači radnje korišteni su brojni romantičarski motivi, od motiva preljuba, pisama, ljubavi do motiva samoubojstva te fatalne žene.

Ključne riječi: realizam, *Gospođa Bovary*, Emma Bovary, fatalna žena

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. Poetika realizma	3
3. Život i stvaralaštvo Gustava Flauberta.....	5
3.1. O romanu <i>Gospođa Bovary</i>	7
4. Ženski prostor u realizmu.....	8
4.1. Fatalne žene	9
5. Emma Bovary kao primjer fatalne žene.....	10
5.1. Zanesenost i neshvaćenost glavne junakinje	10
5.2. Emmina privlačnost i superiornost	12
5.3. Emma kao „apsolutna bludnica“	13
5.4. Emma kao glasnica nesreće.....	13
6. Bovarizam kao potvrda Emmine fatalnosti	15
7. Zaključak.....	17
8. Literatura	18

1. Uvod

Budući da je lik žene neizostavan dio stvaralačkog inventara književnika diljem svijeta, u ovome će se radu pobliže analizirati upravo problem žene, stereotipizacija iste te će se navedeno potkrijepiti primjerom lika Emme Bovary iz romana *Gospođa Bovary* Gustava Flauberta. Naime, u svjetskoj književnosti 19. stoljeća posebno su dominantna dva tipa žena, a to su pasivne žene s jedne i fatalne žene s druge strane. Pasivne žene djeluju kao moralni ideal u društvu onoga vremena predstavljajući tzv. „kućne anđele“. U ovome radu pažnja će biti usmjerena drugome dominantnom tipu žene, fatalnoj ženi. One su nezadovoljne svojim položajem u društvu, svjesne su razlika između muškaraca i žena i ustrajno se tome odupiru. Takav model žene potvrđuje lik Emme Bovary koja je snažno obilježila razdoblje realizma i prema kojoj je stvoren bezvremenski pojam *bovarizam*. Takva stereotipizacija žena ni u kojem smislu ne odgovara nazivu razdoblja kojemu je cilj prikazati realnu, stvarnu sliku svijeta. To se može objasniti naglom pojavom realizma koji za sobom povlači mnoštvo romantičarskih motiva. Zbog toga se u razdoblju realizma javlja romantičarski lik Emme Bovary kao fatalne, nezadovoljne žene vođene romantičarskim idealima, uklopljene u realistični prikaz onovremenskoga društva kojeg valja analizirati u sljedećem poglavlju.

Završni rad sastoji se od osam poglavlja. Prvo poglavlje je uvod u kojemu se iznosi tema te struktura samoga rada. U drugom poglavlju riječ je o poetici realizma, razdoblju u kojemu je nastao roman *Gospođa Bovary*, o vremenu nastanka te najvažnijim predstavnicima. Treće poglavlje donosi životopis te stvaralaštvo autora toga romana, Gustava Flauberta, te osnovne značajke samoga romana. U četvrtom, petom i šestom poglavlju opisuje se ženski prostor u doba realizma s naglaskom na model fatalne žene s Emmom Bovary kao neposrednim primjerom. Sedmo poglavlje je zaključak u kojemu je sažeto sve o čemu je bilo riječ u ovome završnome radu te se zaključuje tema. Osmo poglavlje predstavlja popis literature korištene u radu.

2. Poetika realizma

Naziv *realizam* (prema latinskom *res*, stvar, *realis*, stvaran) odnosi se na cjelokupnu književnost u kojoj je prepoznatljiva sklonost prema opisivanju zbilje „kakva ona doista jest“. Najopćenitije značenje izvedeno je iz Aristotelovog pojma *mimesis* što znači oponašanje. „Znanost o književnosti zato češće rabi i opet prilično neodređene pojmove kao *život* ili *stanje društvenog života*, pa se tada u najširem smislu naziv *realizam* rabi za književnost koja svjesno i namjerno pokušava oponašati stvarnost, što će reći da nastoji opisati ljude, prirodu i događaje na takav način da se čitatelju čini kako to odgovara nekoj zamisli o tome kakav je zapravo svagdašnji život.“ (Solar, 2003: 222) S druge strane, realizam u najužem smislu označava tek književni pravac. Međutim, kako navodi Solar, realizam se uglavnom ne određuje kao književni pravac nego kao velika književna epoha između romantizma i modernizma. Trajanje ovoga razdoblja određeno je od tridesetih godina 19. stoljeća do osamdesetih godina istoga stoljeća.

U to je vrijeme prekinuta veza književnosti s filozofijom te je ključnu ulogu odigrala znanost. Ona je dovela do toga da se ne traži smisao i svrha u svim stvarima, već je uspostavila „načelo strpljivog rada i skupljanja podataka, koji će na kraju dovesti do objašnjenja svega prirodnim uzrocima (...)“. (Solar, 2003: 226)

Razdoblje realizma uglavnom obuhvaća teme iz svakidašnjeg života prenesene preko običnih ljudi, odnosno pojedinca u krugu obitelji ili društvenog sloja kojemu pripada. Realistički likovi nisu plošni, već se sastoje od niza različitih osobina, razvijaju se i mijenjaju unutar teksta, čvrsto su socijalno, psihološki i intelektualno motivirani te im je prikazan unutarnji život. Često su prepoznatljivi po svojim postupcima, a ne karakteru pa tako postaju reprezentativnima za pojedinačne društvene klase.

Bitna značajka realizma također je njegova sklonost deskripciji. Opisuje se vanjski izgled karaktera i prostor, unutrašnjost nastambi, gradski i seoski krajolici koji su često u službi metaforičke karakterizacije lika. Opisivanje se odlikuje fotografskom preciznošću i detaljnošću. U oblikovanju likova te opisivanju autor koristi uglavnom objektivno pripovijedanje, odnosno pripovjedač postaje impersonalan.

Što se književnih tehnika tiče, u realizmu se koristi uglavnom naracija, odnosno prozni izraz bez pretjeranog ukrašavanja. Prema tome, reprezentativna književna vrsta ovoga razdoblja je roman koji djeluje kao nasljednik starijega junačkoga epa. Obilježava ga više ili manje razvijena fabula te mu je svrha kritiziranje onodobnog društvenog uređenja. Nadalje, za realizam nisu svojstvene lirske vrste jer poeziji ne doliči oponašanje zbilje, ali se paradoksalno javlja jedna od

najpoznatijih zbirki pjesama, Baudelaireovi *Cvjetovi zla*. Novela se i dalje razvija, ali „u sjeni romana“, dok su tragedija i komedija teško opstajale zbog svoje predodređenosti za radnju koja nije svojstvena zbiljskoj, uglavnom zbog izvođenja na pozornici što upućuje na glumu.

Kao što je već navedeno, roman zauzima vodeću poziciju u poetici realizma pa se kao jedan od predstavnika javlja Flaubertov roman *Gospođa Bovary*. Taj roman slovi kao uzor realističkog romana upravo zato što je njime ostvaren zadatak realizma – zbilja je opisana *kakva ona doista jest*. Također, roman kritizira malograđansko društvo te nesposobnost pojedinca za samoostvarenjem te je Flaubert njime razotkrio lažnost romantičarske iluzije. Međutim, možda bi se kao glavni razlog nazivanja ovoga romana uzorom realizma moglo uzeti to što je temu djela potaknuo novinski članak o samoubojstvu mlade žene što označava izravno preuzimanje teme iz svakodnevnog, zbiljskog života.

Ostali predstavnici francuskog realizma koje valja istaknuti, pored Baudelairea i Flauberta, su Stendhal (Henri Beyle) i njegova djela *Crveno i crno* te *Parmski kartuzijanski samostan* i Honoré de Balzac i njegova *Ljudska komedija*. Englesku književnost realizma obilježava W. M. Thackeray, rusku L. N. Tolstoj te F. M. Dostojevski, a G. Keller njemačku¹. Djela navedenih književnika još mnogo duguju romantizmu iako ih se zbog realističke naracije svrstava u razdoblje realizma. Svim je navedenim književnicima cilj bio prenijeti na papir stvarnost s kojom se svakodnevno susreću, no takav zadatak bio je suviše težak bez interferiranja s prethodnim razdobljem romantizma. Bilo kako bilo, dalje u radu riječ će biti isključivo o Flaubertovome romanu *Gospođa Bovary* kao francuskome predstavniku realizma. Analizom toga djela doći će se do zaključka zašto baš taj roman slovi uzorom realističkoga romana.

¹ prema: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52108> (3.1.2016.)

3. Život i stvaralaštvo Gustava Flauberta

Gustave Flaubert rođen je 12. prosinca 1821. godine u Rouenu gdje provodi i većinu svoga djetinjstva. Godine 1832. upisuje rouensku gimnaziju gdje se oduševljava književnošću što će velikim dijelom obilježiti njegov život. Nakon završene gimnazije, 1841. upisuje se na Pravni fakultet u Parizu. Zaljubljuje se u jedanaest godina stariju Elisou Foucault, ženu glazbenog izdavača Mauricea Schlésingera. U siječnju 1844. godine, za vrijeme kratkog puta, doživljava epileptični napadaj koji je znak teške živčane bolesti te zbog toga prekida studij i odlazi živjeti u ladanjsku kuću na Seini. Nedugo nakon toga, život su mu obilježile nagle i bolne nesreće poput očeve smrti te smrti mlađe sestre tek dva mjeseca poslije. Godine 1846. upoznaje pjesnikinju Louisu Colet s kojom se sastaje te razmjenjuje pisma sve do 1855. Nekoliko se godina nakon toga razbolijeva i pada u tešku depresiju. 1866. godine putuje u London gdje je imenovan vitezom Legije časti². Za vrijeme rata s Prusijom, radi kao bolničar u Rouenu te poručnik u Nacionalnoj gardi³. Bolestan i bez novca, ipak nastavlja raditi i pisati. Dana 8. svibnja 1880. godine doživljava moždani udar i umire. Pokopan je u Rouenu. (Šafranek, 1995: 67-71)

Za Gustava Flauberta kažu da se nikada ničim nije bavio osim književnošću. „Književnost je, po njegovu mišljenju, bila uzvišena funkcija, jedina važna funkcija na svijetu.“ (Bogdanić, 2000: 419) Sav svoj život posvetio je pisanju, pokušavajući u književnosti stvoriti savršen izraz. Uz Flauberta se često veže sintagma *borba s riječju*, pa Guy de Maupassant za njega kaže: „Sagnute glave, lica i vrata puna krvi, naprežući sve mišiće, kao atlet za hrvanje, ulazio je u očajnu borbu s idejom i riječju...“. Upravo zbog takve ustrajnosti i želje za savršenim realističkim izrazom, Flaubert je, u ovome književnome razdoblju, za sobom ostavio iznimno vrijedan stvaralački inventar.

Školovanjem u rouenskoj gimnaziji, Gustave Flaubert oduševio se književnošću te je već 1835. godine, kao četrnaestogodišnjak, počeo pisati pripovijetke i objavljivati književne novine. „On nije pisao za čitatelja koji u kutu kraj peći pogledom traži uzbudljive i sladunjave priče. Pisao je za onoga koji glasno izgovara, koji u zvuku riječi, u ritmu svoga glasa osjeća golemi zanos što

² Legija časti (franc. Légion d'honneur) francuski je nacionalni red koji se dodjeljuje fizičkim i pravnim osobama za civilne i vojne zasluge. Osnovao ju je Napoleon za Konzulata (19.5.1802.) kao nadomjestak za viteške redove što su ukinuti za vrijeme Revolucije, a služi za promicanje ideja jednakosti i slobode. Red obuhvaća pet klasa (razreda): vitezove (*chevaliers*), časnike (*officiers*), komandire (*commandeurs*), više časnike (*grands officiers*) i velike križeve (*grands-croix*).

³ Nacionalna garda (franc. Garde nationale), naziv je za oružane formacije građana u Francuskoj u XVIII. i XIX. st. Razvila se iz civilne policije, a zadaća joj je bila čuvanje mira, reda i javne sigurnosti tijekom izvanrednih stanja u državi.

ga stvara njegova izgovorena rečenica.“ (Bogdanić, 2000: 419) Za vrijeme surađivanja s rouenskim novinama, od 1837. do 1839. piše dramu, nekoliko novela te roman autobiografskog karaktera *Memoari jednog luđaka*. Godine 1842. napisao je roman novelu *Novembar*, djelo inspirirano istinitim događajem iz vlastitoga života o ljubavi prema Eulaliji Foucaud. Godinu dana kasnije započeo je pisati autobiografski roman *Sentimentalni odgoj* koji će slovit za njegov najuspješniji rad. U njemu piše o korozivnom učinku vremena na mladenačke iluzije, a ljude svoga vremena nenadmašno je detaljno prikazao. Na njegovu žalost, djelo nije dobro prihvaćeno; štoviše, proglašeno je „strahovito dosadnim“. 1849. završava djelo *Iskušenje svetog Antuna* koje predstavlja dramsko-romaneskni uradak, „francuskoga *Fausta*“ na kojemu je radio više od 25 godina. Od 1873. do smrti objavio je još nekoliko djela od kojih su važniji roman *Priprosto srce*, komedija *Kandidat* te njegovo posljednje (posthumno) djelo, roman *Bouvard i Pécuchet*. (Šafranek, 1995: 67-71) U posljednjemu djelu piše o bizarnim seoskim pothvatima dvojice umirovljenih činovnika, a djelo je okarakterizirano kao svojevrsna farsična enciklopedija ljudske gluposti. Godine 1851. Flaubert počinje pisati *Gospođu Bovary*, roman-uzor razdoblja realizma. „Godine 1856. *La Revue de Paris* (*Pariška revija*) objavljuje jedno od najznačajnijih djela XIX. stoljeća – *Madame Bovary* (*Gospođu Bovary*).“ (Bogdanić, 2000: 420) To djelo preko noći je Flauberta učinilo slavnim, a kod publike je potaknulo silno oduševljenje.

3.1. O romanu *Gospođa Bovary*

Roman *Gospođa Bovary* Gustave Flaubert pisao je od 1851. do 1856. godine izjavivši da je taj roman počeo pisati „iz mržnje prema realizmu“. Zanimljivo je da je u taj roman uložio toliko truda da je napisao čak 70 nacrtava za plan romana te izjavio da „U *Gospođi Bovary* neće biti nijedne miltave rečenice“. Također, kritičar Štambak u svome djelu *Odabrana francuska proza* navodi da je autor čak sedamnaest puta prerađivao ovaj roman. (Štambak, 1998: 168)

Roman izvorno pripada razdoblju realizma, ali je umnogome prožet romantičarskim elementima. „Flaubert nasljeđuje od romantičara vjeru u ideal lijepoga, a ta vjera prelazi kod njega gotovo u 'estetički misticizam!'.“ (Šafranek, 1972: 140) Djelo je zamišljeno kao sukob između snova i zbilje, odnosno između iluzije i razočaranja. Tematizira nesretni brak i preljub, sve uglavnom povezano s glavnom junakinjom romana Emmom Bovary koja predstavlja jedan od dva navedena dominantna tipa žene, fatalnu ženu. Važno je reći da je djelo 1857. godine osuđeno za nemoral, upravo zbog glavne junakinje koja se opire društvenim konvencijama. Nakon procesa u Parizu, optužba je ipak ukinuta, a Flaubert oslobođen krivnje jer je u svome romanu na kraju ipak kaznio nemoralnu junakinju. Drugi razlog oslobađanja Flauberta, kako navodi teoretičar Miroslav Beker, bio je dokaz „kako inkrimirane ideje iz romana nisu njegove nego Emmine, izražne na (tada) nov način, tj. putem tzv. indirektnog slobodnog govora, a to je konvencija – dakle okvir – koja suda nije bila poznata (...)“. (Beker, 1991: 103)

Radnja romana odvija se uglavnom u Rouenu, gdje je pisac u stvarnosti rođen, živio i umro. To je jedan od realističkih elemenata prema kojima se djelo svrstava upravo u to razdoblje. Dodaju li se tome još činjenice da je tema preuzeta izravno iz novinskog članka, da su likovi dijelom oblikovani prema stvarnim osobama iz Flaubertovskog okruženja te da su pejzaži opisani toliko uvjerljivo da se pretpostavlja kako je autor izravno prenio na papir svoja sjećanja, ovaj roman neupitno pripada razdoblju realizma, unatoč brojnim romantičarskim elementima.

4. Ženski prostor u realizmu

Autorice *Uvoda u feminističku književnu kritiku* Čale-Feldman i Tomljenović govore o patrijarhalnim konstruktima iz kojih je nastao „čitav roj ženskih figura“. Međutim, one su uvelike slijedile tri zakonitosti: prvo, polarizaciju na anđeoske i demonske polove, drugo njezino zamjetno ponavljanje i treće, oslonac na povijesni raspon ženskih uloga (Čale-Feldman, Tomljenović, 2012: 199-200). Pojavom ženskih likova u djelima javlja se i motiv ljubavi koji uspostavlja nove mreže socijalnih odnosa. Isprepliću se razni stilovi života koje uglavnom definiraju muškarci svojim zanimanjima i staleškim pozicijama dok žene u odnosu na njih djeluju podređeno. Međutim, u karakterizaciji ženskih likova u razdoblju realizma došlo je do pomaka jer se u realističkom romanu oblikuje uglavnom ženska sudbina te se o ženi govori kao o samosvojnomoj individualitetu. (Petrač, 1991: 349)

U književnosti realizma postoje dva dominantna tipa ženskih likova, kako je već navedeno; prvi tip su idealne žene, majke, kućanice, dok su drugi tip tzv. *femme fatale*, odnosno fatalne žene. Ta dva tipa predstavljaju dva različita pola. Binarna opozicija majka – ljubavnica stalno je mjesto realističke koncepcije tematiziranja žene. (Sablić-Tomić, 2005: 53-54) One su bile nesigurne, ograničene brojnim zakonitostima i pravilima ponašanja. „Mnoge su sudbine, posebice ženske, polovicom devetnaestog stoljeća bile na razmeđu jednog i drugog, razapete između htijenja i mogućnosti, u strahu od prekoračenja dopustivog.“ (Zlatar, 2004: 40) Iz takvoga ograničenja izranjaju pojedini ženski likovi koji ruše tabue i bore se za svoja prava i svoju sudbinu. U realizmu one nastoje pridobiti dio *muške moći*, uzdići se na jednaku literarnu važnost što ju posjeduju muškarci te tako u mnogim djelima dobivaju vodeću ulogu u naraciji. Potvrđuju to, primjerice, junakinje francuskih realističkih romana, od Emme Bovary Gustava Flauberta do Nore Helmer Henrika Ibsena ili pak ruska junakinja Ana Karenjina Lava Nikolajeviča Tolstoja.

Sve u svemu, žene su neizostavan dio književnog stvaralaštva i pored ova dva dominantna tipa javlja se još mnoštvo tipova žena koje su snažno obilježile stvaralački inventar realizma.

4.1. Fatalne žene

„Tijekom vremena oblikovao se, dakle, gotovo kod svih naroda arhetip kobne žene koja u sebi objedinjuje sve poroke, strasti i požudu. Lik fatalne žene osobito se proširio u europskim literaturama u razdoblju od ranog romantizma do sredine 19. stoljeća.“ (Nemec, 1995: 60) Fatalna žena (franc. *femme fatale*) iako stvorena u romantizmu ustaljena je i u doba realizma, kako u hrvatskoj tako i u svjetskoj književnosti. Ona je služila za akceleraciju, odnosno dinamiziranje radnje te za tvorbu zapleta. Redovito su bile u središtu radnje.

Osobine ovoga lika mogu se svesti na nekoliko ključnih točaka. Prvo, sve su fatalne žene čarobno lijepe, tajanstvene, privlačne. U toj njihovoj ljepoti sadržana je opasnost, nešto prijeteće. Drugo, one su iznimno inteligentne, superiorne, dominiraju okolinom. „Prirodno je mjesto njihova djelovanja svijet visokog društva, salon, zabave, društvene *šik* situacije u kojima se besprijeckorno snalaze“ (Nemec, 1995: 62) Treće, fatalnim ženama moć ne daju one same, već mjesto što ih zauzimaju u muškoj fantaziji. Vezano za to, one su redovito nemoralne, prepuštene strastima. One su tzv. „apsolutne bludnice“. Četvrto, fatalna žena javljala se kao glasnica smrti, propasti, nesreće. Ona je uvjetovala radnju, utjecala na ponašanje ostalih likova, a svojom nezadovoljnošću i pretjeranom zanesenošću, sama je sebe vodila u propast. Nadalje, *femme fatale* predstavljene su kao nestalne žene, nesposobne za miran obiteljski život. One su pohlepne, željne novca, ljubavi, strasti. Važno je reći da su fatalne žene jednako tako i same žrtve svojih intriga te završavaju bez uzvraćene strastvene ljubavi. Može se zaključiti da su fatalne žene polifunkcionalne u književnim djelima; simboliziraju podsvjesne nagone, predstavljaju tabuizirane misli, služe odbacivanju svih društvenih zakonitosti i zabrana. Nositelji su ključnih dinamičnih scena, uzročnici zapleta, ali jednako tako i tvorci raspleta. (Nemec, 1995: 62-74) Takve karakteristike primjenjive su na glavni lik Flaubertova romana *Emmu Bovary* oko koje se razvija radnja čitavoga romana.

5. Emma Bovary kao primjer fatalne žene

5.1. Zanesenost i neshvaćenost glavne junakinje

Emma Bovary glavna je junakinja Flaubertovog romana *Gospođa Bovary*. Ona je mlada romantičarka odrasla u samostanu čitajući ljubavna djela i zanoseći se idejom ljubavi. „Glavna junakinja Emma Bovary našla je još u adolescenciji, u romantičkim romanima i poeziji, ideal kojemu će cijeloga života težiti.“ (Šafranek, 1995: 76) Zavedena romantičarskim djelima u kojima je „sve vrvjelo od ljubavnih zgoda, ljubavnika, milosnica, progonjenih gospa što padaju u nesvijest u samotnim sjenicama (...), ljubavnih jada, prisega, jecaja, suza i cjelova, gondola na mjesecini, slavuja u gajevima, gospara lavljeg srca, a janjeće ćudi to vrljih da ih nema pod kapom nebeskom, uvijek krasno odjevenih, a rone suze ko vrčevi vodu“ (Flaubert, 2012: 55), Emma sanja o sličnome životu:

Eh, da joj je bilo živjeti u kakvom starom dvorcu poput onih tankostrukih vlastelinskih gospa koje su provodile dane pod trolisnim ukrasom gotičkih prozora i nalakćene na kamen, s bradom u ruci gledale ne će li im iz dalekih polja na crnome konju dojahati vitez s bijelom perjanicom. (Flaubert, 2012: 55)

Emma se udaje za nimalo romantičnog seoskog liječnika Charlesa Bovaryja koji je uz majčinu pomoć završio školu te je cijeloga života posvećen svome zanatu. Odmah nakon udaje, Emma osjeti nezadovoljstvo jer on očito nije partner kakvog je ona očekivala i o kakvima je čitala u knjigama. Odluči sama dosegnuti bogataške visine pa se zadužuje kod lihvara, kupuje skupu odjeću, preuređuje kuću, podiže kredite. Iako je Charles slijepo zaljubljen u nju, općinjen njezinom ljepotom i vitkim stasom, ona ne podnosi njegovu običnost.

Ta zar se muškarac ne mora u sve razumjeti, u svemu se isticati, upoznavati ženu sa silama strasti, s tananim slastima života i svim njegovim tajnama? Ovaj, međutim, ničemu je ne podučava, ništa ne zna, ni za čim ne čezne. On misli da je ona sretna; a ona – mrzi taj njegov postojani mir, tu vedru tromost, čak i sreću što mu je dariva. (60)

„Njezin je jedini cilj u životu bio upoznati ljubav. Malo je važno što je njezin ideal knjiški: njezina je žudnja istinska, i u neprestanom sukobu s jalovom stvarnošću.“ (Šafranek, 1995: 75)

Zbog te zanesenosti i težnjom za ljubavlju, Emma ju odluči potražiti izvan braka. Svojom ljepotom zavede Léona, mladog odvetničkog pripravnika koji se ispostavio nedovoljno hrabar te od nje odustaje, posvećuje se poslu te na kraju pristaje na dogovoreni brak. Emma biva razočarana, mijenja mišljenje o njemu i smatra ga kukavicom.

...nesposoban je za junačka djela, slabić je, banalan, mekši od ženskog stvora, a k tomu je škrt i bojažljiv. (319)

Léon nije bio jedini Emmin ljubavnik. Njezino nezadovoljstvo prepoznao je i Rodolphe Boulanger, čovjek koji je Charlesu doveo pacijenta. Zadivljen Emminom ljepotom, a iskustvom poučen u njezino nezadovoljstvo, odluči ju osvojiti.

Ta žudi za ljubavi kao šaran na kuhinjskom stolu za vodom. Ta bi me uz dvije-tri lijepe riječi obožavala, siguran sam! (154)

U sebi je ponavljala: "Imam ljubavnika! Imam ljubavnika!" naslađujući se tom mišlju kao da je ponovno u pubertetu. (188)

Emma se u zagrljaju ljubavnika pretvara iz romantične u senzualnu ženu, postaje sve sigurnija u sebe, sve pohotnija i odvažnija. Međutim, jednako kao i Léon, i Rodolphe ju je napustio pod izgovorom da ne može ostaviti svoju zemlju, prijatelje i sav svoj život te se brinuti o Emmi i njezinoj kćeri Berthe. Ona je cijelo to vrijeme upadala u dugove. Od početka je bila neshvaćena žena, potraga za ljubavi izvan braka nije joj uspjela jer je i sama bila sklona zavaravanju. Zanosila se običnim poljupcima, vidjela sebe kao junakinju romantičkog romana, ljubavnike je gledala kao prinčeve koji postoje samo zbog nje. Međutim, uvidjela je lažnost iluzije, došla je u dodir sa stvarnošću i doživjela krah. „Ipak, ona je tragična junakinja, žrtva okolnosti, za nekoga poput nje nema izlaza osim rezignacije.“ (Čačinović, 2007: 62) Emma će se radije ubiti nego živjeti sa svojim razočaranjem. „Njoj nije bilo suđeno da susretne ljubav svojih snova nego običnog muškarca, ciničnoga ili nježnoga, koji će tu želju tek donekle zadovoljiti.“ (Šafranek, 1995: 78) Pritisnuta dugovima, odbijena od strane ljubavnika i nesretna s Charlesom, Emma uzima arsen, napušta kćer i muža te se ubija.

5.2. Emmina privlačnost i superiornost

Ranije je spomenuto da fatalne žene imaju moć nad muškarcima upravo zbog njihove fantazije, odnosno da su one takve kakve jesu samo zbog načina na koji ih muškarci doživljavaju. Ta se činjenica lako može povezati s Emmom Bovary koja svojom vanjštinom privlači muškarce. To je način na koji je zavela i Charlesa; svojim pokretima potaknula je njegovu maštu, a on se već u sljedećem trenutku našao zaljubljen u nju, ni ne znajući da je zaljubljen.

Kako je čašica bila gotovo prazna, ona zabaci glavu da je iskapi. I zabačene glave, napućenih usnica, izvijena vrata, smijala se što u ustima ništa ne osjeća, dok je vrškom jezika, ispruženim između lijepih zuba, sitnim pokretima lizala dno čašice. (39)

Charles je tako zaveden promatrao njezino tijelo, uočavao sitnice;
Sva ljepota bijaše joj u očima: te oči, iako smeđe, činile su se crnim zbog trepavica, a gledale su u vas otvoreno, s bezazlenom smjelošću. (31)

Budući da je odlika fatalne žene kretanje u visokim društvima, druženje po salonima, zabavama te njihovo odlično snalaženje u takvim prostorima i među pripadnicima visokoga staleža, Emmu kao fatalnu potvrđuje odlazak na bal kod markiza u Vaubyessard;

Emma se dotjera savjesno i pomno, poput glumice što prvi put izlazi na pozornicu. Kosu počešlja prema frizerovim savjetima i odjene laganu vunenu haljinu, koju je bila prostrla po krevetu. (69)

Na balu Emma uživa, pleše s nepoznatim muškarcem samouvjerenoga stava, od sebe odbija Charlesa jer smatra da će se osramotiti ako bude plesao. Gledala je svoj odraz u ogledalu i bila zadivljena onime što vidi. Sebe je smatrala prikladnom za takve salonske zabave, a sve ostale žene smatrala je sebi podređenima. Ona je ta koja zaslužuje takav život, ona ima stav prave građanske dame i mami poglede svih muškaraca. Emma ondje oživljava svoje mladenačke snove i upoznaje raskoš o kojemu je maštala. Od toga trenutka svoj obični život mjerila je visinama koje je osjetila na balu kod markiza.

Put u Vaubyessard bijaše načinio rez u njezinu životu, poput onih dubokih pukotina što ih oluja za samo jednu no katkad ureže u planinu. (...) Podsjećanje na taj ples posta Emmi nekom vrstom zanimanja. Svake srijede kad bi se probudila, u sebi je govorila: "Ah! Prije osam dana... prije petnaest dana... prije tri tjedna... bila sam ondje!" I malo-pomalo, izmiješale se ona lica u njezinu sjećanju; (...) nestadoše neke pojedinosti, ali joj osta žaljenje za njima. (76)

5.3. Emma kao „apsolutna bludnica“

Fatalne žene često su razvratne, nemoralne i pohotne te predstavljaju suprotnost puritanskoj projekciji čuvarice obiteljskog „ognjišta“. Emma se predstavlja kao brižna majka, obiteljski tip osobe, ali ona u stvarnosti od sebe to odbija, suprotstavlja se viđenju žene samo kao majke, supruge. Ona glumi osobu kakvu bi trebala predstavljati u društvu.

Mještanke su se divile njezinoj štedljivosti, pacijenti njezinoj uglađenosti, a siromasi njezinu milosrđu. (130)

Budući da je Emma, kao i ostale fatalne žene, nesposobna za miran obiteljski život, ona vara Charlesa, zavodi druge muškarce, a o kćeri se gotovo ni ne brine. Sve što Emma predstavlja društvu oko sebe u suštini je lažno, dok njezin stvarni karakter u sebi sadrži nemoralne želje i požude. Ona se prepušta strastima da ju vode kroz život te se zbog toga smatra „apsolutnom bludnicom“.

5.4. Emma kao glasnica nesreće

Femme fatale glasnice su nesreće i smrti. Međutim, Emma Bovary nije nautila nikome osim samoj sebi, a sve zato što se ne može pomiriti sa stvarnošću. Nakon uzastopnog odbijanja od strane ljubavnika i primitka Rodolpheovog pisma da ju ostavlja te da mora biti hrabra, Emma se susreće s realnošću, doživljava odmak od iluzija i maštanja te se slama.

Naslonivši se na okvir tavanskog prozora, prečitavala je pismo uz provale bijesnog, podrugljiva smijeha. (...) Ogladavala se oko sebe u želji da joj se tlo otvori pod nogama. Zašto ne bi sve to dokrajčila? Tko joj brani? Ta slobodna je! (235)

Emmu obuzme ludilo i smrt vidi kao jedino rješenje. Nije si mogla priuštiti poniženje pred Charlesom kada sazna sve o njezinim dugovima. Ni od koga nije mogla pozajmiti novac, Charlesa više nije podnosila, a kći nije doživljavala te na kraju završava tragično, ubija se.

...zgrabi plavu bocu, istrgne čep, zavuče ruku unutra pa izvukavši punu šaku bijelog praška poče ga gutati. (355)

Svršeno je, mislila je ona, sa svim nevjerama, podlostima i nebrojenim žudnjama što su je mučile. (359)

Snažan je grč ponovno obori na krevet. Svi priđoše bliže. A nje više nije bilo. (367)

„Emma Bovary sve što je proživjela na neki način je morala upravo tako proživjeti, i kao da je morala baš tako završiti. Sudbina je neka nužnost (...) sve je, recimo, počelo time što je odveć ozbiljno prihvatila ono što je pročitala u knjigama, pa je u njoj samoj bilo nešto zbog čega je zbilja nikako nije mogla razuvjeriti.“ (Solar, 1997: 40) U dodiru sa zbiljom Emma doživljava slom. U jednome trenutku to se moralo dogoditi, ona je morala biti kažnjena za nemoral kao i svaka fatalna žena.

6. Bovarizam kao potvrda Emmine fatalnosti

Lik Emme Bovary koju je u svome romanu *Gospođa Bovary* stvorio Gustave Flaubert, svojom je važnošću osigurao bitno mjesto u književnosti općenito. Važnost toga lika potvrđuje bezvremenski pojam *bovarizam* koji je nastao upravo prema liku Emme, a može se primijeniti do današnjih dana, kako na književnost, tako i na svakodnevni život.

„Možda je najbolja potvrda za točnost pjesnikove vizije pojam *bovarizam*, što ga je otkrio filozof Jules de Gaultier, dajući to ime čovjekovoj sklonosti da se smartra drukčijim no što zapravo jest, da poput Emme zamišlja kako je rođen za drukčiju sudbinu od one koju mu je život namijenio. Time je pjesnička vizija dobila oštrinu dijagnoze koju je život potvrdio.“ (Šafranek, 1995: 74)

Emma Bovary nezadovoljna je svojim životom pa se u više navrata kaje što se udala za Charlesa, smatrajući da bi s drugim muškarcem mogla bolje proći. Potvrđuje se to njezinom poznatom rečenicom: *Bože moj, zašto sam se udala?* (63) Nadalje, Emma odbacuje stvarnost zanosеći se iluzijama koje je upoznala u romantičarskim romanima i poeziji. „Ona nestrpljivo odbacuje sve što ne *pridonosi neposrednom zanosu njezina srca*. (...) ona pokušava zamisliti kakvi bi bili ti događaji koji se nisu zbili, taj drugi život i taj muž kojega nije upoznala. I Emmu će cijeloga života progoniti sjetni motiv svega što se – nije dogodilo.“ (Šafranek, 1995: 76-77) I baš te događaje koje je očekivala da se dogode, ona je tražila u književnosti. „Emmin je *grieh*, dakle, u tome što književnost ne čita kao književnost, već od nje zahtijeva da zadovolji nezine trenutačne potrebe.“ (Grdešić, 2007: 265-266) Ona popularne romane i ženske časopise koristi kao nadomjestak za priželjkivani život pariških viših klasa.

U duši međutim očekivala je neki događaj. Kao mornari u velikoj opasnosti, očajnim je pogledom razgledala osamljenost svog života, tražeći u daljini kakvo bijelo jedro u gustoj magli na obzorju. (79)

Emmi se, dakle, dijagnosticira bovarizam, težnja za drugačijim životom, ispunjenim bogataškim visinama, vječna nesreća i nezadovoljstvo, gubitak osjećaja za realnost. Živjela je u patrijarhalnome društvu u kojemu se bilo teško ostvariti kao žena, pored majke i kućanice, te je zato htjela roditi sina koji će biti neovisan o društvenim konvencijama koje su gušile nju kao ženu.

Željela je sina... Muškarac je barem slobodan; može se predavati strastima i putovati svijetom, svladavati zapreke i kušati neslućene užitke. A žena je vječito sputana. (110)

Ta Emmina sputanost potaknula ju je na rušenje zakona, na opiranje konvencijama, na život udahnut punim plućima. Baš kao fatalna žena, ona je iskoristila svoj izgled za nesputane užitke, za zavođenje muškaraca, ali ta se ženstvenost odbila njoj o glavu. Ona nije slamala srca muškarcima, već je svaki njezin grijeh pomalo slamao njezino srce. Ona je ta koja je naposljetku patila. Ali sve se to dogodilo s razlogom; zna se da fatalna žena završava tragično. A upravo tu tragičnost Flaubert je pripisao Emmi kako bi ju kaznio za njezine grijehe te je time razotkrio lažnost romantičarske iluzije kojom je Emma cijeloga života bila vođena.

7. Zaključak

U ovome završnome radu riječ je o stereotipizaciji žena u razdoblju realizma s naglaskom na fatalnu ženu oprimjerenu likom Emme Bovary. Ona predstavlja važan karakterni lik u književnosti što potvrđuje pojam *bovarizam*. Naime, u svjetskoj književnosti 19. stoljeća javlja se nekoliko tipova žena, a dominantna su dva tipa, pasivna i fatalna žena. Dok je pasivna žena predstavnicom moralnog ideala u društvu, okarakterizirana brojnim pozitivnim obilježjima, fatalna žena njezina je suprotnost i predstavlja rušenje društvenih konvencija. Takva podjela odgovarala je crno-bijeloj karakterizaciji likova koja je prevladavala u književnosti 19. stoljeća. Kako je naglasak bio na liku fatalne žene (franc. *femme fatale*), u radu su iznesena glavna obilježja toga dominantnoga tipa žene. Navedeno je kako su one tajanstveno lijepe, privlačne, a ujedno i iznimno inteligentne žene koje se odlično snalaze u visokim društvima te salonskim zabavama. Fatalna žena također predstavlja opasnost, sa sobom donosi brojne zaplete, uzbuđenja, smicalice pa slovi kao akcelerator radnje. Ona donosi i zaplet i rasplet radnje, ali uglavnom završava tragično s neispunjenim željama i idealima. Takvom ženom doživljava se Emmu Bovary, ženu nezadovoljnu svojim brakom i životom općenito, vođenu romantičarskim idealima ljubavi i pariškim višim društvenim klasama. Njezina fatalnost očituje se u tjelesnom izgledu, u neizmjerljivoj ljepoti i putenosti kojom potiče mušku fantaziju što joj daje moć nad njima, posebice moć nad suprugom Charlesom. Međutim, u patrijarhalnome društvu ona nije imala šanse. Okovana brojnim zakonima i pravilima ponašanja, glumila je uzornu majku djevojčici Berthe, ali silno nezadovoljna položajem žena htjela je roditi sina. Budući da se ni u kojem pogledu nije uspjela ostvariti kako je htjela, Emma poseže za arsenom te ostavlja supruga i kći i ubija se.

Kako je za razdoblje realizma karakteristično opisivanje stvarnosti *kakva ona doista jest*, prilično je neprikladna podjela žena na dvije krajnosti, dobru i zlu. Ta pojava može se objasniti preuzimanjem motiva iz razdoblja romantizma gdje su i nastale ovakve stereotipne podjele žena. Pored toga, brojni motivi romana (poput pisama, ljubavnih intriga i patnji) mogu se također pripisati romantičarskome načinu oblikovanja djela. Brojni takvi elementi prenijeli su se u razdoblje realizma pa se može reći da roman *Gospođa Bovary* uvelike duguje prethodnome razdoblju romantizma.

8. Literatura

1. Beker, Miroslav. 1991. *Semiotika književnosti*, Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
2. Bogdanić, Neven. 2000. *Veliki majstor stila: uz 120. obljetnicu smrti Gustava Flauberta*. *Hrvatska obzorja*: časopis Ogranka Matice hrvatske, Split, br.8, 419-422
3. Čačinović, N. 2007. *Vodič kroz svjetsku književnost za inteligentnu ženu: koristan i za inteligentne muškarce*, Zagreb: naklada Jesenski
4. Čale-Feldman, Lada, Tomljenović, Ana. 2012. *Uvod u feminističku književnu kritiku*, Zagreb: Leykam international
5. Flaubert, Gustav. 2012. *Gospođa Bovary*, Zagreb: Školska knjiga
6. *Francuski realistički romani XIX. stoljeća*, 1972, Zagreb: Školska knjiga
7. Grdešić, Maša. 2007. *Popularna književnost i shopping: predodžbe ženskih žanrova u Gospođi Bovary i Tri kavaljera frajle Melanije // Komparativna povijest hrvatske književnosti – Zbornik radova IX. (Hrvatska književnost XX. stoljeća u prijevodima: emisija i recepcija)*, Split: Književni krug, 247-280
8. Nemeč, Krešimir. 1995. *Tragom tradicije: ogledi iz novije hrvatske književnosti*, Zagreb: Matica hrvatska
9. Petrač, Božidar. 1991. *Lik žene u hrvatskoj književnosti*. *Bogoslovska smotra*, god. 60, br. 3/4, 348-354
10. Sablić-Tomić, Helena. 2005. *Gola u snu: ogledi o ženskom identitetu*, Zagreb: Znanje
11. Solar, Milivoj. 1997. *Od Emme Bovary do Emme Zunz*. *Republika*: mjesečnik za književnost, umjetnost i društvo, god. 53, br. 7/8, 38-45
12. Solar, Milivoj. 2003. *Povijest svjetske književnosti*, Zagreb: Golden marketing
13. Šafranek, Ingrid. 1995. *Crveno i crno i Parmski kartuzijanski samostan Stendhala, Gospođa Bovary i Sentimentalni odgoj Gustava Flauberta, U traganju za izgubljenim vremenom Marcela Prousta*, Zagreb: Školska knjiga
14. Štambak, Dinko. 1998. *Odabrana francuska proza*, Zagreb: Matica hrvatska
15. Zlatar, Andrea. 2004. *Tekst, tijelo, trauma: ogledi o suvremenoj ženskoj književnosti*, Zagreb: Naklada Ljevak

Internetski izvori:

1. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52108>, 3. 1. 2016.
2. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=35861>, 4. 1. 2016.
3. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42697>, 4. 1. 2016.